

СЛОВОВІРНІ ТИПИ ОЙКОНІМІВ-ПЛЮРАТИВІВ ЧЕРКАЩИНИ

У статті здійснено дериваційний аналіз назв населених пунктів Черкащини, представлено 5 словотвірних типів ойконімів, що функціонують у формі множини, із урахуванням семантики твірної основи та форманта. З'ясовано, що більшість ойконімів *pluralia tantum* формується за допомогою формантів: -*о-и*, -*к-и*, -*ц-і* (-*ин-ц-і*, -*ів-ц-і*, -*ен-ц-і*), вони є продуктивними. Рідше трапляються деривати з формантами -*ик-и* (-*ник-и*), -*ан-и*, -*як-и*, -*няк-и*, -*яг-и*, які виявляють свою нерегулярність. З'ясовано, що більшість множинних дериватів є відсубстантивними утвореннями, меншою кількістю репрезентовані ойконіми-девербативи, незначну кількість представляють найменування відад'єктивного походження. Установлено мотиваційну базу онімних дериватів, зокрема найбільш представлені в досліджуваному регіоні ойконіми, мотиваторами яких є антропоніми-прізвища, прізвиська, імена першопоселенців. Досліджено, що значна кількість плюративів має подвійну чи навіть потрійну мотивацію. Описано множинні найменування, мотиваційною основою яких є апелятиви різнопланової семантики. Для встановлення твірного слова деривата-ойконіма здійснено спробу етимологічного аналізу на основі історичних джерел, лексикографічних праць, а також ураховано народну етимологію, зафіксовану в «Словнику мікротопонімії Черкащини».

Ключові слова: *pluralia tantum*, плюративи, словотвірний тип, ойконім, дериват, відсубстантивний дериват, девербатив, деад'єктив, продуктивний/непродуктивний формант, мотиватор, мотиваційне слово, мотиваційна основа.

Постановка проблеми. Лексична система української мови охоплює частину власних назв, що позначають населені пункти (міста, села, поселення, селища, хутори), тобто ойконіми, які є специфічними мовними одиницями, що мають, крім лінгвістичних, географічні параметри. Важливість вивчення ойконімів певного регіону дає змогу повно й усебічно проаналізувати закономірності формування та розвитку назв поселень певної території як системи, показати їхній взаємозв'язок із життям носіїв мови, з історією певного народу. На думку І. Гонци, ойконіми «вносять неоціненне доповнення у вирішення суперечливих питань з етногенезу, колонізаційних і міграційних процесів корінного населення» [1, с. 3]. Важливою є проблема дослідження семантичних особливостей ойконімів, яке «дає змогу охарактеризувати регіональну антропосистему, розвиток промислів і ремесел, установити етнічну й соціальну належність посесорів, продемонструвати рідкісні діалектні слова, які, в окремих випадках, утрачені словниковим складом мови [1, с. 3]. Актуальність вивчення ойконімів певної території полягає й у значному обсязі лінгвістичної інформації, яку несуть у собі назви поселень і яка нерідко втрачена в системі інших груп лексики.

Дослідження ойконімів Черкащини дало змогу виявити своєрідну структуру назв поселень, що мають форму множини, так звані ойконіми-плюративи. Репрезентація ойконімів за формантним принципом, на думку, З. О. Купчинської, «сприяє реконструкції не лише мовних, а й історико-географічних явищ» [2, с. 359].

У більшості робіт з ономастичного словотвору номени *pluralia tantum*, на думку А. Тернової, «розглядають у загальному потоці назв мікротопонімів без урахування специфіки творення таких найменувань» [3, с. 365]. У зв'язку з цим постає потреба в окремій структурно-типологічій розвідці творення ойконімів, що функціонують у мові у формі множини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ойконімам різних регіонів у лінгвістиці приділено достатньо уваги: Д. Г. Бучко (ойконіми Покуття), М. М. Габорах (ойконіми Прикарпаття), В. В. Котович (ойконіми Опілля), А. М. Лисенко (ойконіми Полтавщини), В. В. Лобода (топоніми Дніпро-Бузького межиріччя), М. М. Торчинський (ойконіми Південно-Західного Поділля), В. П. Шульгач (ойконіми Волині), Ю. О. Карпенко (ойконіми Буковини, південно-західної Одещини), Є. М. Черняхівська (ойконіми Львівщини), М. Л. Худаш, М. О. Демчук (карпатські назви), О. В. Іваненко (ойконіми Сумщини). Ойконімам Черкащини, зокрема номінативним сингулярним еліптичним назвам, присвячено дослідження І. С. Гонци [1].

Не залишилися поза увагою лінгвістів і множинні найменування населених пунктів. Ойконіми-плюративи сьогодні досліджує Н. В. Вебер (мікроойконіми Івано-Франківщини на *-и/-і, -ич/-і*) [4], найменування з таким самим формантом, похідні від етнонімів, вивчає З. О. Купчинська [5]. Ю. Абдула з'ясовує становлення ойконімів Слобожанщини, виокремлює семантичні групи онімів, серед яких називає відродинні найменування, котрі виникли через топонімізацію множинних відособових самоназв того чи того колективу або назв, що ними іменували колектив мешканці інших населених пунктів [6]. І. Гонца зазначає, що більшість плюративів утворена від слов'янських найменувань відапелятивного походження. Частина з них походить від церковнослов'янських особових імен людей [1, с. 10].

Ойконіми-плюративи на *-ан-и* «затемненого» походження досліджує І. Б. Царалунга, виокремлюючи локально-етнічні й антропонімічні утворення. Установити семантику твірних основ таких ойконімів важко з огляду на відсутність історичних фіксацій для обґрунтування версій походження назв, багатозначністю їхніх мотиваційних слів, відсутністю ойконімічних паралелей [7]. За словами О. В. Суперанської, «у деяких розрядах онімів відображені досить давні стадії розвитку мови, унаслідок чого первісне значення їхніх основ розкривається лише через поглиблений аналіз, а часто і зовсім не з'ясовується» [8].

Ареальний вимір архаїчних ойконімів-плюративів здійснила З. О. Купчинська, яка для аналізу обрала ареали географічних назв на *-ич/-і* та *-ан-и* на двох історичних зрізах: перший – до XIV ст. та другий – XV ст. Дослідниця з'ясувала, що «мовні та позамовні чинники посприяли тому, що географія ойконімів-плюративів має багато спільного: центральні ареали обох типів назв збігаються: басейн Дністра, Західного Бугу, Стиру, Горині. Різниця, на думку вченої, полягає в розірваному центральному ареалі для ойконімів на *-ич/-і* та формуванні маргінального ареалу на території Поділля і Полісся для назв на *-ан-и*» [2, с. 365].

Мета статті полягає у виокремленні словотвірних типів ойконімів-плюративів Черкащини на основі форманта з урахуванням семантики мотиватора.

Виклад основного матеріалу. Дібраний фактичний матеріал із урахуванням типу твірної основи й значення дає підстави стверджувати, що більшість ойконімів *pluralia tantum* формується за допомогою таких формантів: *-ó-и, -к-и, -ц-і (-ин-ц-і, -ів-ц-і, -ен-ц-і)*. Рідше трапляються деривати з формантами *-ик-и (-ник-и), -ан-и, -як-и, -няк-и, -яг-и*. Деякі ойконіми утворені способом основоскладання (*Доброводи, Черповоди, Жорнокльови*) чи лексико-ситакачним (*Трисаги*), які не є об'єктом дослідження в цій розвідці.

1. Словотвірний тип з формантом *-ó-и(-і)* утворюють відсубстантивні деривати за назвою роду, представник якого був першопоселенцем або засновником поселення: *Баси* (п., що належить до Білогірської територіальної громади, Черк.) ← прізвища Бас [10, с. 23] ← апелятива *баси* – «найнижчі лади музичного інструмента» [9, с. 38], *Богдани* (с., Золот.) ← імені першопоселенця *Богдан* «величавий, небесний, святий» [11] ← *р. Богдан* (права притока Білої Тиси), *Демки* (заст., с., Чорн.) ← від імені першопоселенця *Димка* [10, с. 111], *Ковтуни* (с., Золот.) ← від прізвища першопоселенця, *Дениси* (с., Драб.) ← у селі жило багато чоловіків із іменем Денис [10, с. 112], *Орли* ← 1) від прізвища козака *Орел*, 2) від апелятива *козаки-орли*, які заснували село [12, с. 49], хоч існують версії походження ойконіма від назви птаха – *орел*; *Сичі* ← в основі назви прізвисько першопоселенця, який за

певні риси характеру отримав це прізвисько, згодом воно стало прізвищем, а не апелятив *сич* – птах родини совиних, як намагаються вивести цю назву деякі краєзнавці [12, с. 50].

Подвійну мотивацію має ойконім *Вергуни* (с., Черк.) ← 1) від апелятива *вергун* – «маленькое пирожное, или блины» [13], «смажене в смальці або олії солодке печиво, що має форму продовгуватих смужечок» [9, с. 121]; 2) від прізвища сотника *Вергуна*, який збудував укріплення для оборони Черкас [11].

На рід заняття людини вказують такі деривати: *Ковалі* (с., Кан.) ← від х. *Ковалі*, розташованого в Ковалівському лісі, де проживав коваль: село виникло у другій чверті XVIII ст., його заснувала сім'я коваля. Батько й син першими побудували тут кузню. Згодом біля них почали селитися й інші люди. Імовірно, що саме коваль був і першопоселенцем [12, с. 63], *Пекарі* (с., Кан.) ← «у давні часи до Канева прибувала численна військова сторожа, яка пильнувала за безпечним проходом суден, охороняла від набігів татар. На цьому місці прийшли з навколишніх сіл селяни випікали хліб для цієї сторожі. Поступово селяни-пекарі переселилися сюди на постійне місце проживання, поближче до роботи. Так за професією його жителів і виникло село» [12, с. 64]. *Бровахи* (с., К.-Ш.), *Бровари* (с., Золот.) ← достовірної інформації про походження сіл немає, але є дані, що споріднену назву має урочище *Бровар* поблизу Маньківки, яке утворилося від професії – *бровар* – робітник, що варить пиво [12, с. 61], інша версія – ойконім походить від назви жителів-переселенців із *Броварів* чи прізвища засновника *Броварка* [10, с. 63]. *Косарі* (с., Кам.) ← назву виводять від апелятива на позначення роду занять людини – *косар*, оскільки від р. Тясмин тяглися луки, де запасалися сіном не лише з ближніх сіл, а й Жаботина, село виникло в XVII ст на р. *Косарка* – притока Тясмину, сюди приїжджали косарі, один із яких і заснував село, інша версія – від прізвища першопоселенця – *Косар* [12, с. 63]. Ойконіми *Мельни'ки* (с., Чиг.), *Мельники* (с., Чорн.) ← походять від апелятива *мельник*, тобто «мірошник, людина, яка молола зерно на борошно і крупи» [12, с. 63]. Село *Черниші* (Кан.) ← *черниші* – «майстри, які обробляли шкіру, доводили її до потрібної якості, а потім за допомогою особливих фарб чернили шкіру, надавали їй необхідного вигляду, щоб потім із неї виготовляти кожухи та інші речі. Розповідають, що село заснували два брати, які займалися полюванням і виготовленням із шкіри домашніх речей» [12, с. 65]. М. Т. Янко виводить назву від прізвища поміщика *Черниша*, який володів селом напр. XV – поч. XVI ст. [11].

Землеробська справа наших предків знайшла відображення в ойконімі *Розсішки* (с., Хр.) ← від *розсошка* – «роздвоєне дерево, з якого робили соху (давнє землеробське знаряддя праці)» [12, с. 65].

Флоронайменуваннями мотивовані такі ойконіми: *Буки* (с., Маньк.) ← в історичних документах воно згадується з 1545 року. За переказом, тут колись росли справжні букові ліси. Проте існують й інші версії походження цієї назви. Д. І. Яворницький писав, що словом «бук» дніпровські лоцмани називали «водяний шал на порогах» – водяний пил над шаленою течією. Скелясті береги річки Тікич могли зчиняти неабиякий бук. На думку сучасного дослідника топонімів М. Т. Янка, назва може походити й від антропоніма *Бук* [11, с. 31], *Вільхи* (с., Золот.) ← від «вільха, вільхові чагарники, яких було багато на території села» [11, с. 33], *Квітки* (с., К.-Ш.) ← уперше згадується в історичних джерелах від 1597 року, згодом воно стало містечком, а в 1792 році отримало Магдебурзьке право і герб, на якому були зображені дрібні *квіти* на гіллястому дереві [11, с. 42], *Вереси* (колишня назва села Хлипнівка, Зв.) ← від «верес» – вічнозелений низький кущик з дуже дрібним і численним листям та лілово-рожевими квітами [12, с. 36], *Тополі* (с., Драб.) ← від «*тополя*» – дерево родини вербових [12, с. 37].

Нульовий формант також мають ойконіми, мотивовані назвами будівель, укріплень: *Погреби* (с., Драб.) ← назва згадана з 1738 року, її виводять від слова «погріб» – спеціально обладнана яма для зберігання сільськогосподарських продуктів. У селі погребам відводили особливу роль. А тому їх робили гарними, своєрідної форми, з накриттям. Жителі навколишніх сіл приїжджали, щоб роздивитися, як вони побудовані [12, с. 70], *Решітки* (с., Кан.) ← від слова *решітки*, якими відгороджували городи від подвір'я, це загорода,

паркан, які найчастіше робили з ліщини або лози чи тонкої верби. Цими решітками було розгороджене все село [12 с. 70]; *Хацьки* (с., Черк.) ← 1) з пол. мови «хатки»; 2) від імені власника корчми, яка стояла на старому Чигиринському шляху – *Хацько*; *Бурти* (с., Шпол.) ← 1) від апелятива *бурти* – «великі насипи, козацькі укріплення, посередині них був бастіон, у якому були розміщені козацькі гармати зі сторожовою обслугою» [12, с. 72], їх у селі було два, тому вжито в множині; 2) за назвою річки *Бурта* (ліва притока Вільшанки), можина вказує на розміщення кількох бурт на берегах річки. Окремі деривати мотивовані назвами поселень: *Хутори* (с., Черк.) ← від апелятива «хутір» – 1. Відокремлене селянське господарство разом із садибою власника. 2. невелике селище, яке виникло внаслідок переселення людей із сіл, козачих станиць тощо; виселок [9, с. 1356]. Село утворилося з об'єднаного хутора Кирилівка, до якого переселилися селяни з Лесьок, Худяків, Червоної Слободи, Талдиків.

Особливості рельєфу місцевості відображено в таких ойконімах: *Рози* (с., Маньк.) ← за формою протікання р. Ревухи; *Кути* (с., Маньк.) ← за формою розташування від с. Червоний Кут і с. Хижни; *Яри* (с. Хр.) ← від апелятива *яр* – «глибока довга вирва в полях» [12, с. 14].

В основі найменувань може бути гідронім, напр., *Потоки* (с., Кат.) ← від апелятива *потік* – «невеличка річка зі стрімкою течією» [12, с. 24], *Тальянки* (с., Тал.) – від назви річки *Тальянка* чи етнонім, напр., *Пруси* (колишня назва с. Михайлівка, Кам.) ← від прізвиська *Прус*: першим поселенцем був німець, виходець із Прусії [12, с. 57].

До аналізованого словотвірного типу належить топонім *Сарни* (с., Мон.), мотивований назвою тварин: *сарна* – «дика коза з невеликими, загнутими на кінцях рогами. Вважають, що раніше в цих місцях водилися сарни» [12, с. 45].

Ойконім *Мошни* (с., Черк.) має потрібну мотивацію: 1) мотивований словом «мошна» – зі ст. рус. «гаманець, гроші, багатство» 2) від слова «мошка», яка кишіла на болотах; 3) від слова «мох», якого багато було тут [13].

2. Словотвірний тип з формантом *-к-и* (*-уш-к-и*, *-ен-к-и*). До цього типу належать відсубстантивні деривати, мотиваційною основою яких є:

1) антропоніми – імена та прізвища першопоселенців: *Іваньки* (с., Ман.), *Степанки* (с., Черк.), *Леськи* (с., Черк.) – існує кілька версій щодо походження назви: 1) від імені пана Леся, який був добрий, у нього не було кріпаків, на пагорбі побудував маєток, люди називались Лесі, а село Леськи; 2) жила сім'я Леськів; 3) існує легенда про парубка Леся і дівчину Килину, які кохали одне одного й жили під лісом у Холодому Яру, від початкових складів імен: Лесь-Ки [10, с. 240]; *Білашки* (с., Тальн.) ← 1) від прізвища козака *Семена Білаша* чи *Білого*, архівні документи не підтверджують таку історичну особу, проте в «Реєстрі Війська Запорозького» в сотні козаків, що були недалеко від села, були прізвища Білашів – Петро, Савка, Марко Білашковські. Припускають, що брати загинули, не залишився після себе нащадків по чоловічій лінії, тому в селі нема людей з таким прізвищем; 2) від назви білого хліба – «білаша»; 3) у перекладі з д. р. мови «білашки» – означає сухе місце серед боліт, води. Є версія, що назва походить від білого каменя вапнякового походження та білої глини. На території сучасного села збереглися залишки кар'єрів, де селяни добували білий камінь та білу глину, якою білили хати [14, с. 8]; *Нехайки* (старе козацьке с.) – від прізвиська козака *Нехая*; *Лізки* (с., Кан.) – від прізвища роду; *Дмитрушки* (с., Ум.) – колись хутір належав двом братам, одного з яких звали Дмитро [10, с. 118]; *Петрушки* (с., К.-Ш.); *Тимченки* (с., Чорн.). Подвійну мотивацію має ойконім *Москаленки* (с., Чорн.) – 1) від прізвища козака *Москаленка*, який сюди прийшов із Січі; 2) від слова *москаль*, який ночував у степу [10, с. 270];

2) назва рельєфу, місцевості: *Ярки* (селище, Золот.) – 1) від однойменного урочища, *Єрки* (с., Кат.) – «від пол. слова «єрки» (ярки –глибока довга вирва в полях», у цій місцевості багато ярів [12, с. 14];

3) підприємства: *Будки* (с., См.) ← від слова «буда» – «курінь, будка – примітивні поташні підприємства» [12, с. 59];

4) назва рослин: *Ріпки* (с., Лис.) – 1) за прізвиськом першопоселенця *Ріпка*, яке, очевидно, походить від однозвучного апелятива, тому що, за однією з версій, жителі дуже любили *рину* і вирощували її майже в кожному господарстві [12, с. 41];

5) локатив: *Тіньки* (с., Чиг.) ← від слова «тінь»: перші поселенці почали будувати свої житла поблизу Дніпра, у зарослях верб, осокорів, тополь. А тому село ховалося в тіні [12, с. 71].

На особливості ландшафту вказує девербативний номен *Сунки* (с., См.) – назва походить від горбистої місцевості, поверхня якої під час дощів і танення снігів зсувається в яри [12, с. 14].

3. Словотвірний тип з формантом *-ц-і (-ів-ц-і, -ин-ц-і, -ен-ц-і)* є досить продуктивним. У межах словотвірного типу виокремлено відсубстантивні, від'адективні та віддієслівні деривати. Мотиватором відсубстантивних дериватів найчастіше є власні назви осіб: *Воронинці* (с., Чорн.) – від прізвиська козака-першопоселенця *Вороний* (за документами, яке згадується в 1661 році), від великої кількості *ворон*, що гніздилися на високих тополях обабіч сільських вулиць (за переказами) [12, с. 47], від *вороних* коней, яких тут розводили [10, с. 81]; *Івківці* (с., Чиг.) – за іменем козака *Івка* [10, с. 162]; *Кліщинці* (с., Чорн.) – 1) від прізвиська козака *Кліща*, який, наче кліщ, упивався в панів; 2) від прізвиська *Клішня*, бо на жителів кажуть *клішняки* [10, с. 182]; *Мойсинці* (затоплене с., Чорн.) – від імені першопоселенця *Мойсі* [10, с. 266]; *Перервинці* (с., Драб.) – від прізвиська козака *Перерви* [10, с. 318]. Власними іменами мотивовані й такі ойконіми: *Потатці* (с., Кан.) – від імені одного з найстарших братів пана, який віддав селянам землі; *Мурзинці* (с., Зв.) – від імені татарського князя *Мурзи* [11, с. 18], *Сеньківці*, *Лазірці* (с., Кан.) – від імені проповідника *Лазаря*, *Кищенці* (с., Маньк.) – 1) від другої назви річки Митва – *Кищиха*; 2) від прізвиська Тимка *Кишки*, зафіксованого Реєстром 1649 р. у Маньківській сотні [11].

Відсубстантивні ойконіми можуть бути мотивовані апелятивами на позначення предметів, пов'язаних з господарською діяльністю людини: *Зарубинці* (с., Кан.) – від «зарубів» – міток на деревах, по яких селяни вибиралися з боліт, втікали від татар [10, с. 150], *Лубенці* (с., Кан.) – від «луб» – дерте лико з липи, із якого селяни виробляли взуття [10, с. 243].

Мотиватором може бути просторове поняття: так, *Степанці* (с., Кан.) – назву села пов'язують не лише з антропонімом, а й з назвою *степ*.

В основі номінації відсубстантивних ойконімів можуть бути апелятиви на позначення осіб: 1) етноніми – назва корінних жителів, що належить до певного етносу: *Тубільці* (с., Черк.) – 1) коли в селі з'явилися чужі люди – переселенці з Волині, на місцевих казали *тубільці*; 2) *тубільці* – означало *коморники* – бідні люди, що не мали свого житла, городів, а жили в сусідів [10, с. 414]; 2) назви осіб за соціальним станом: *Драбівці* (с., Зол.) – від назви вихідців з Правобережжя «*драби*», «*драбанти*», тобто втікачі, «обірванці», «жебраки» [13].

Девербативні похідні трапляються нечасто: *Думанці* (с., Черк.), *Переможинці* (с., К.-Ш.) – назва пов'язана з перемогою у Вітчизняній війні, *Трушівці* (с., Чиг.) – від слова *притрушувати*: переселенці з Тясмину на поля притрусили нажите майно; інша версія – від прізвиська козака *Труша* [10, с. 414]; *Журжинці* (с., Лис.) – від слова *журжати*: село отримало назву від великої кількості вод, що журчали (від слова *жерело* або *джерело* [13]; *Моринці* (с., Зв.) – 1) від слова *морити* (ще задовго до голодовки люди вмирали від мору, хто вижив, той поселився тут; 2) від слова *море*, звідки в село приїхали поселенці [10, с. 269].

Деад'ективні похідні з аналізованим формантом нечисленні: *Смільчинці* (с., Лис.) ← 1) від *сміливий* (четверо бурсаків виявили сміливість, утікши від польських панів, вони мужньо билися до смерті); 2) від «смілі ченці» через зрощення слів (ченці наважилися вийти з Ірдинського монастиря, їм дозволили селитися біля селян, які жили неподалік) [10, с. 377]; *Хижинці* (с., Лис.) ← 1) від «*хижий*»: навколо села тягнулися яри, де було багато хижих звірів; 2) від «*хижі ченці*» – давньоруські партизани, які боронили свої землі від монголо-татарських поневолювачів [13].

«Затемнену» семантику має ойконім *Шестеринці* (с., Лис.) – село розташоване на обох берегах р. Гнилий Тікич у долині, з усіх боків його оточує ліс [13]. Можна припустити, що

назва мотивована числівником *шестеро*, що може бути пов'язане з формою розташування (у вигляді шестигранника) села.

4. Словотвірний тип з формантом *-ик-и* (*-ник-и*) формують переважно відсубстантивні деривати, зрідка – відад'єктивні.

В основу мотиваційної основи відсубстантивних утворень покладено флоронайменування, зокрема назви злакових рослин: *Пшеничники* (с., Кан.) ← від назви *пшениця*, яку вирощували селяни-втікачі з Брацлавщини [12, с. 40]; *Житники* (с., Жашк.) – «на місці сучасного села росли дрімучі ліси, люди втікали від монголо-татарського поневолення, вирубували ліси, вирощували *жито*, яке родило високе, з гарним колосом, людям було вдосталь хліба, щоб прогодувати себе» [13], інша версія – ойконім може бути мотивований назвою струмка *Житниця* чи прізвищем першопоселенця *Житник*, але й у їхній основі – апелятив *жито* [12, с. 40]; кушів: *Каленики* (с., Зол.), назви зброї: *Шабельники* (с., Зол.) – «село засноване 30–40 рр. XVII ст., на карті французького інженера Боплана назва *Чапельнік* – від прізвища першопоселенця *Шабельника*, очевидно, хтось із представників цього роду займався виготовленням шабелъ. Таке прізвище досить поширене в козацьких реєстрах XVII–XVIII ст.» [13]; назви людей за соціальним станом: *Сотники*, *Княжики* (с., Мон.) – за назвою дітей князів – *княжат*: князі часто приїжджали на полювання в ці місця, а дітей залишали в населеному пункті; назви людей за родом занять, діяльністю: *Ключники* (с., Кан.).

Відад'єктивний дериват представлений ойконімом *Водяники* (с., Зв.) – походить від слова «*водяний*»: у селі було багато ставків, водяних млинів [12, с. 20].

5. Словотвірний тип із формантом *-як-и* (*-няк-и*) репрезентований такими найменуваннями: *Березняки* (с., Черк., См.) – від апелятива *береза*, *березовий ліс*; *Шуляки* (с., Жашк.) – від прізвища першопоселенця *Шуляк*, яке, очевидно, мотивоване апелятивом *шуліка* [12, с. 52]; *Кобиляки* (с., Зв.) ← від прізвища селянського ватажка *Кобиляна*, що діяв у цих краях в кінці XVII ст. [12, с. 45], за іншою версією назва походить від прізвища панни *Кобилянської*, яка захистила село від панів [10, с. 184]; *Худяки* (с., Черк.): в історичних джерелах трапляється різне написання: *Худаки*, *Кодаки*, *Худякові*, *Ходяки* – наймовірніше, назва походить від прізвища (прізвиська) першопоселенця *Худяка*, який поселився тут на поч. XVI ст. [11].

Окремі ойконіми утворені суфіксами, які в межах Черкаської області є нерегулярними, трапляються в 1-2 словах, це формант *-ан-и*: *Козачани* (с., Шп.) – засноване козаками в XVII–XVIII ст. [12, с. 72]; *Острожани* (с., Жашк.), мотивоване двома словами: *острови* і *сторожа*, на островах були розташовані козацькі сторожові пости для охорони від нападу турецьких загарбників; формант *-яг-и*: *Бересняги* (с., Кан.) – назва походить від «*березовий гай*», який простягався з одного кінця в яру, від *берест* – споріднене з *береза* [11]; *-ечк-и*: *Баштечки* (с., Жашк.), утвореного від пол. слова «*башенки*», «*башня*» [13, с. 332–333].

У процесі дослідження виявлено два множинні ойконіми, утворені за допомогою конфіксів: *під-...-к-и*: *Підставки* (с., Зол.), мотивоване словом *став*; *с-...-енц-і*: *Склименці* (с., К.-Ш.), мотиваційним словом є власне ім'я одного із жителів *Клима*, якого знав князь – власник цих земель [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дериваційний аналіз ойконімів *pluralia tantum* виявив найпродуктивніші форманти: *-о-и*, *-к-и*, *-ц-і* (*-ин-ц-і*, *-ів-ц-і*, *-ен-ц-і*), меншою продуктивністю позначені форманти: *-ик-и* (*-ник-и*), *-ан-и*, *-няк-и*, *-ан-і*, *-яг-и*. Мотиваційною основою більшості дериватів є антропоніми – назви, що вказують на прізвище першопоселенців, від яких утворився рід. Твірними основами можуть бути апелятиви різноманітної семантики. Осмислення закономірностей творення таких найменувань дасть змогу встановити причини появи назв у формі множини, виявити продуктивні / непродуктивні словотвірні типи; сприятиме поглибленню й збагаченню наших знань про мовні закони та граматичні засоби формування множинних лексем, закономірності поповнення лексичного складу української мови. Перспективу подальших досліджень можуть становити складні й складені ойконіми-плюративи.

Умовні скорочення назв районів Черкаської області

Город. – Городищенський, Драб. – Драбівський, Жашк. – Жашківський, Зв. – Звенигородський, Зол. – Золотоніський, Кам. – Кам'янський, Кан. – Канівський, Кат. – Катеринопільський, К.-Ш. – Корсунь-Шевченківський, Лис. – Лисянський, Маньк. – Маньківський, Мон. – Монастирищенський, См. – Смілянський, Тал. – Тальнівський, Хр. – Христинівський, Черк. – Черкаський, Чиг. – Чигиринський, Чорн. – Чорнобаївський, Шп. – Шполянський.

Список використаної літератури

1. Гонца І. С. Номінативні сингулярні еліптичні ойконіми Черкащини : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. С. Гонца. – Умань, 2006. – 18 с.
2. Купчинська З. Реальний вимір архаїчних ойконімів-плюративів / З. Купчинська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). – Вінниця, 2012. – Вип. 17. – С. 359–366.
3. Тернова А. Словотвірні типи гідронайменувань *pluralia tantum* / А. Тернова // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 364–368.
4. Вебер Н. В. Мікроойконіми Івано-Франківщини на *-и* / *-і* / Н. В. Вебер // Записки з ономастики. – 2010. – Вип. 13. – С. 38–46.
5. Абдула Ю. Становлення ойконімії Слобожанщини (на матеріалі Харківщини) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Ю. Абдула. – Кіровоград, 2008. – 20 с.
6. Купчинська З. Назви на *-ич-і* та *-ан-и*: від етнонімів до мікротопонімів / З. Купчинська // Студії з ономастики та етимології 2011–2012 / [Відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шульгач]. – К. : Київ, 2012. – С. 131–140.
7. Царалунга І. Б. Ойконіми на *-ани* (*-яни*) затемненого походження [Електронний ресурс] / І. Б. Царалунга. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua>
8. Суперанская А. В. Структура имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Просвещение, 1969. – С. 113–118.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпін : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
10. Гаврилова Т. О. Словник мікротопонімії Черкащини / Т. О. Гаврилова, З. М. Денисенко. – Черкаси, 2010. – 494 с.
11. Янко М. П. Топонімічний словник України / М. П. Янко. – К. : Знання, 1998. – 432 с.
12. Щербина М. Цікава топоніміка Черкащини / М. Щербина. – Ужгород : Карпати, 2012. – 87 с.
13. Похилевич Л. И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии 1864 [Електронний ресурс] / Л. И. Похилевич. – Режим доступу : <http://buket.com.ua/cherkasskaja/>.

References

1. Gontsa, I. S. (2006). *Nominative Elliptical Oykonyms-Singulars of the Cherkasy Region*: Synopsis of the dissertation for a candidate degree in philology: Speciality 10.02.01 «Ukrainian language». Uman'. 18 (in Ukr.)
2. Kupchinska, Z. (2012). Real Measurement of Archaic Oykonyms-Plurals. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriiia : Filolohiia (movoznavstvo) (Scientific Notes of M. Kotsyubynsky State Pedagogical University of Vinnitsa. Series: Philology (Linguistics))*. Vinnitsa, 17, 359-366 (in Ukr.)
3. Ternova, A. (2004). Word-building types of Hydro-names Pluralia Tantum. *Linhvistychni studii : zb. nauk. prats (Linguistic Studios: Collection of Scientific Works)*. Donetsk: DNY. 12, 364-368 (in Ukr.)
4. Veber, N. V. (2010). Micro-Oykonyms of the Ivano-Frankovsk Region with *-y*. *Zapysky z onomastyky (Notes on Onomastics)*. 13, 38-46 (in Ukr.)
5. Abdula, Yu. (2008). *Formation of Oykonyms of Slobozhanshchina (on the material of the Kharkiv Region)*: Synopsis of the dissertation for a candidate degree in philology: Speciality 10.02.01. "Ukrainian language". Kirovograd. 20 (in Ukr.)
6. Kupchinska, Z. (2012). Names with *-ych-i* and *-an-y*: from Ethnonyms to Micro-Toponyms. *Studii z onomastyky ta etymolohii 2011–2012 (Studios on Onomastics and Etymology 2011–2012)*. In O. P. Karpenko, V. P. Shulgach (Ed.). Kyiv: Kyu-2012, 131–140(in Ukr.)
7. Tsaralunga, I. V. (2007). *Oykonyms with -any(-yany) of obscured origin* [Electronic resource]: <http://eprints.zu.edu.ua> (in Ukr.)
8. Superanskaya, A. V. (1969). *Proper Names Structure*. M.: Prosveshcheniye (in Russ.)
9. *Large Defining Dictionary of Modern Ukrainian Language* (2002). In V.T. Busel (Ed.). Kyiv; Irpin: VPF «Perun» (in Ukr.)

10. Gavrilova, T. O. & Denisenko, Z. M. (2011). *Micro-toponyms Dictionary of the Cherkasy Region*. Cherkasy-2010 (in Ukr.)
11. Yanko, M. P. (1998). *Toponymic Dictionary of Ukraine*. Kyiv: Znannya (in Ukr.)
12. Shcherbina, M. (2012). *Interesting toponymy of the Cherkasy Region*. Uzhgorod: Karpaty-2012 (in Ukr.)
13. Pokhilevich, L. I. (2011). *Tales about the Kiev Guberniya settlements 1864* [Electronic resource]: <http://beket.com.ua/cherkasskaja/> (in Ukr.)

LONS'KA Ludmyla Ivanivna,

Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Ukrainian linguistics and applied linguistics, Bohdan Khmelnytskyi National University in Cherkasy
e-mail: L.Lonska@mail.ru

WORD-BUILDING TYPES OF OYKONIMS-PLURALS OF THE CHERKASY REGION

Abstract. Introduction. *The examination of any region oykonims gives possibility to analyze the rules and regularities of the formation and development of names of settlements of the given region and to present these names as a system. It also reveals the connection of the names with the native speakers' life and with the history of the nation. The investigation of the Cherkasy region oykonims gave us possibility to reveal a certain structure of settlements names in the plural form. They are oykonims-plurals. As a result, we believed it necessary to carry out a pilot project on the structural peculiarities of oykonims-plurals formation.*

Purpose. *The aim of the article is to single out derivational types of oykonims-plurals taking into consideration their word-building suffixes and motivational semantics.*

Methods. *We used structural method of investigation to single out structural models of oykonims; etymological method was also used to determine the inherent meaning of the motivational words.*

Results. *Oykonims-plurals form a considerable part in the toponymic system of the Cherkasy region. The gathered illustrative material gives possibility to single out productive and non-productive word-building types of settlements names taking into consideration the word-building suffixes and motivational words. The most productive formant is the zero suffix (Buky, Vilkhy, Burty); -ts-i (-iv -ts-i, -en-ts-i) and -k-y. Derivational analysis of oykonims-plurals determined the fact that the motivational words of a large number of settlements names are anthroponyms - the names of the first SETTLERS; other derivatives are formed from the appellatives of different semantics: names of landscape, names with the meaning of water, names of the world of flora and fauna, ethnonyms, names of professions, names of man's occupations, names of people according to their social status, words connected with military service and Cossack movement, words connected with the oppression of the native population, etc. The majority of plural derivatives are substantivized forms of different words; some of them are the oykonims of verbal origin, a smaller part are the names of adjectival origin.*

Originality. *Our investigation is based on the pilot analysis of the oykonims-plurals. Special attention is paid to the analysis of the derivatives of the settlements names of the Cherkasy region.*

Conclusion. *The system of rules, according to which oykonims-plurals are formed, gives possibility to find out reasons of the formation of the settlements names in the plural form; it also will enlarge our knowledge of different language rules and grammatical means of plural formation, and will give possibility to enlarge lexical composition of the Ukrainian language.*

Key word: *oykonims; regularities of the formation; oykonims-plurals; productive word-building types; non-productive word-building types; substantivized forms; verbal origin; adjectival origin.*

Надійшла до редакції 19.02.2016

Прийнято до друку 03.03.2016